

CONTRIBUȚII LA CUNOAȘTEREA MARIÍ PERSONALITĂȚI ISTORICE A LUI EFTIMIE MURGU

VASILE CICA

Nu susținem că cele de mai jos reprezintă un studiu ; nici măcar o comunicare în adevăratul sens al cuvîntului ; mai degrabă o fișă-semnal, un grupaj de fapte și evenimente, mai mult sau mai puțin cunoscute, unele — poate ! — chiar deloc, în legătură directă cu acel fiu al Rudăriei almăjene despre care în Istoria României, compendiu, citim : „(. . .) *Conducătorul revoluției de la 1848—1849 din Banat a fost revoluționarul democrat Eftimie Murgu . . .* ; el preconiza, ca formulă tranzitorie, constituirea unui căpitănat românesc al Banatului, în care puterea să aparțină poporului și să fie apărută de o armată revoluționară“ (sublinierea ne aparține, C.V.)¹.

Ne vom referi la cîteva aspecte privind viața și activitatea revoluționarului, neînțeles de unii, dezavuzat de alții, insuficient cunoscut biografilor din vremurile trecute, profund respectat de oamenii acestor timpuri, de întregul popor român.

1. Dispunem de un „Catalog“, în care sînt cuprinse 21 (douăzeci și una) de documente originale oferite, la data de 6.X.1951, de către unul dintre intelectualii-patrioți ai Banatului, Iancu Conciatu, originar din Valea Almăjului, între ale cărui preocupări a fost și „dezgroparea trecutului“, cum îi plăcea să spună cînd vorbea despre Eftimie Murgu, vajnicul luptător de la 1848. Oferta s-a făcut prin interpus (un cunoscut istoric român) între Filiala Academiei Române din Cluj și donator, donația avînd loc pe baza recomandărilor istoricului respectiv². În baza acestui catalog, semnat în original de Iancu Conciatu, vrem să ne oprim asupra cîtorva *date biografice*, care le pot confirma sau infirma pe cele ale biografilor lui Murgu, sau pot ridica semne de întrebare asupra unor puncte de vedere de altădată.

În anii 1827—1830, rezultă din catalogul amintit, Eftimie Murgu se afla la Budapesta, urmînd cursurile de științe juridice. Așadar, nu din 1828—1830, cum afirmă Ion Cucu-Bănățeanu, în niște Note biografice^{3,4}.

Studentul Eftimie Murgu a audiat, deci, cursurile de științe juridice pînă în anul 1830, la Pesta. Avînd înclinații și spre filozofie, el studiază, în continuare, și această disciplină. Un document din catalogul lui I. Conciatu ne arată că a absolvit, cu certitudine, anul II (este un certificat școlar eliberat de Facultatea de filozofie din Pesta)⁵. Pe drept, se poate naște întrebarea : unde a studiat el anul I de filozofie ? Noi credem că la Seghedin ! Ne-o spune, desigur fără să precizeze despre ce an de studii este vorba, un certificat menționat în catalogul „nostru“, act eliberat la 1 aprilie 1832 de Facultatea de filozofie din Seghedin, și cuprinzînd date despre frecventarea școlii în anul 1828⁶.

Dar — căci există un „dar“ ! —, cum trebuie interpretat, în acest caz, certificatul de la nota nr. 3, al Facultății juridice din Pesta, care spune că

Murgu a fost în evidență sa în anii școlari 1827/1828, 1828/1829 și 1829/1830 ?! Probabil că filozofia, în anul I, la Seghedin, a fost studiată fără participare la cursuri, în anul școlar 1828, am admite noi, dacă în certificat nu s-ar folosi cuvintele „de frecventarea școlii“ ; sau, posibil, a fost invers : filozofia „la zi“ și juridicele „la fără frecvență“ (mai ales că certificatul școlar menționat de noi la nota 5, eliberat de Facultatea de filozofie din Pesta, nu precizează „de frecventarea școlii“).

Este îndeobște cunoscut că Eftimie Murgu a fost numit profesor la Academia Mihăileană din Iași ; acest fapt este datat de biografia revoluționarului la anul 1834. Nouă ni se pare că adevărul este altul și anume anul 1833. Avem în vedere un document menționat în catalogul lui I. Conciatu la nr. crt. 6 ; este vorba despre actul de aprobare a numirii lui Eftimie Murgu ca profesor de filozofie și de drept al naturii la Academia din Iași, semnat de Veniamin, Mitropolitul Moldovei, și G. Asachi, referendar, la data de 28 iulie 1833⁷.

Avem satisfacția de a fi întâlnit o accepție pentru anul 1833 la neobositul scormonitor de arhive și căutător de documente istorice care a fost Gheorghe Cotoșman : „(. .) Isprăvind învățăturile înalte la 1832, el (Murgu, n.n. — C. V.) trece munții în Moldova, ajungînd, la 1833, profesor de filozofie la Academia Mihăileană din Iași . . .“⁸. Faptul nu ne miră, deoarece știm că Gh. Cotoșman se afla în strînse legături cu Iancu Conciatu, de unde, probabil, i-a venit informația ; alte surse e posibil să-i fi fost unele documente de arhivă bisericească din Caransebeș, pe unde cercetătorul a funcționat o vreme.

Deși în catalogul ce îl comentăm se găsesc două importante documente care implică anul 1834, mai bine zis 1833/1834, nu considerăm că trebuie să deducem cum că Murgu ar fi stat în această perioadă la Pesta ; ele nu ne obligă la a susține rămînerea sa în localitate. Avem în vedere Diploma de doctor în drept, eliberată de Universitatea Maghiară din Pesta, la data de 28 iulie 1834⁹, precum și Diploma prin care Murgu este cooptat membru al colegiului Facultății Juridice din Pesta, eliberată la 24 iulie 1834¹⁰. Continuăm deci a susține că Murgu a plecat la Iași în anul 1833 și nu în 1834, cum susține, printre alții, și Ion Cucu-Bănățeanu.

Cîtă vreme stă la Iași, Murgu se bucură de aprecieri și onoruri profesionale pe deplin meritate. Este ales și declarat membru de onoare al Societății de medicină și a cercetărilor naturii din Iași¹¹. Aceasta nu înainte de a fi însărcinat de către „Mihail Grigoriu Sturza“, domnul Țării Moldovei, prin actul emis la 10 decembrie 1834, să „alcătuiască în limba moldovenească (limba română, n.n., C.V.) un așezămînt cuprinzător de Dritul firesc privat“, un fel de facultate de drept¹².

Din 1836 Eftimie Murgu se va afla la București, ca profesor, dar invitația pentru acest post i se adresează încă din anul 1834, fapt ce denotă aprecierea și prestigiul de care se bucura juristul și filozoful bănățean. Invitația i-o adresează P. Poienaru, care-l cheamă „pentru ocuparea vreunei catedre de legi, de filozofie sau alte învățături la Colegiu“¹³. După cum se știe, Murgu rămîne, pentru moment, la Iași, unde, însă, cu toate onorurile acordate la început, intră în anumite conflicte cu mai marii conducători ai Moldovei, datorită vederilor sale politice democratice. Cauză pentru care își înaintează de mai multe ori demisia. Cu actul din 28 mai 1836, „Mitropolia Învățăturilor Publice“ (? , C.V.), din principatul Moldovei, primește demisia lui Eftimie Murgu, prin Veniamin, Mitropolitul Moldovei¹⁴. Strămutîndu-se la București, el nu conținește nici aci să-și manifeste sentimentele patriotice, naționale, revoluționare, motive pentru

care va fi permanent conturbat în activitatea sa de zi cu zi, va fi boicotat și șicanat de către autorități. Urmează aceeași situație ca și la Iași, generatoare de petiții prin care Murgu își cere demisia. Avem în vedere o scrisoare a sa, notată în catalogul lui I. Conciatu, la nr. crt. 15, adresată, la 8 decembrie 1839, „către domnitor“. Prin aceasta, Murgu „își înaintează repetat demisia din slujba ce o ocupă la Stat“¹⁵. Unii biografi susțin că Eftimie Murgu a plecat din București expulzat. Unii susțin că plecarea s-ar fi produs în anul 1839, alții plasează evenimentul în 1840. Neconcordanțele sînt mici, fără prea multă valoare. Necesară și importantă de reținut este că Murgu „(. . .) Trebuie să părăsească atît Moldova cit și Țara Românească (. . .) căci ideile lui mari, de a (se, n.n., C.V.) uni toate populațiunile românești sub același sceptru și a întemeia Daco-Romania, n-au fost pe placul celor ce sugeau vloga acestor țări românești, apăsate de jug străin“¹⁶.

Este cunoscut faptul că, în 1861, Murgu e ales deputat dietal în circumscripția electorală Moravița, județul Timiș. Documentele vremii spun că această circumscripție ar fi aparținut tradițional Mocsonilor. Procesul verbal de alegere, notat de Conciatu în catalog la nr. 18, arată că alegerea lui Murgu s-a făcut „în locul lui Gheorghe Mocsoni, demisionat“. Acest proces verbal e semnat de Tormássy Kálmán și Vaizer Sándor, la data de 29 aprilie, anul 1861. Cu cită plăcere și-au pus semnăturile și sigiliile proprii cei doi semnatari, privind alegerea revoluționarului-democrat Eftimie Murgu, doar ei ar fi putut-o spune ! . . .¹⁷.

2. Insuficient cunoscut pînă la „UNIREA CU ȚARA“, petrecută în mărețul an istoric 1918, Eftimie Murgu, revoluționarul de la 1848, își găsește locul meritat în Panteonul Istoriei României după aceea, încă în primul deceniu de după prima mare conflagrație mondială. Mai ales bănătenii lui caută să reliefeze figura legendară a celui care, prin activitatea sa, „a sfințit locul“ acesta de vest al României închegate prin Tratatul de la Trianon și Pacea de la Versailles. Astăzi, bustul lui Murgu este expus nu numai în Rudăria sa natală, sau în orașul de centru al Banatului, Timișoara, ci și la Bozovici, la Lugoj ori în alte părți. Osemintele lui se află depuse în Cimitirul ortodox din Lugoj, sub zidurile unei capele, pe peretele acesteia fiind fixată o piatră funerară în care meșterul pietrar a sculptat litere nemuritoare : „AICI JACU OSEMINTELE LUI EUTHIMIU MURGU DOCTORU IN DREPTURI MEMBRU LA UNIVERSITATEA DIN PESTA SI LA ACADEMIA SCIENTIFICA DIN JENA. PROFESORU DE FILOSOFIA IN JASSY LA ANU 1848—9—61 DEPUTATU IN CAMERA REPRES. DIN PESTA SUFERINDU MAI MULTI ANI IN CARCERA PENTRU AMORE CATRA NATIUNE REPAUSA IN DOMNULU LA 12 MAI 1870 IN ETATE DE 61 ANI . . .“ În partea superioară a pietrei funerare se află portretul înțeleptului OM, ale cărui oseminte ea le străjuiește.

De aducerea osemintelor, prin deshumare, din cimitirul din Budapesta de astăzi, s-au ocupat urmașii fostului „duce“, cum îl numeau unii, sau „căpitan“, cum îl numeau alții. Inițiativa și fapta lor le-au aparținut ! Abia în anul 1932 s-a petrecut acest istoric fapt. Iată ce ne-a declarat Elena Rusalin, fiica avocatului Dobrin, din Lugoj, cel care a jucat un rol însemnat în viața culturală și socială a orașului de pe Timiș unde Eftimie Murgu și-a petrecut o parte însemnată din viața sa și de care este legată cea mai prodigioasă activitate revoluționară a lui, culminînd cu mărețul an 1848 : „Guvernul maghiar și-a propus să desființeze micul cimitir în care era mormîntul revoluționarului ; ca atare, a permis rudelor morților

să facă deshumări. Auzind tatăl meu acest lucru, s-a prezentat de îndată la primarul oraşului Lugoj, Harambaşa, propunându-i să investească banii necesari pentru aducerea osemintelor lui Murgu. Alexandru Vasile, notar la primărie, fusese secretar în biroul avocaţial al tatălui meu, aşa că era bine cunoscut şi cotate a fi cel mai indicat a prelua importanta misiune. Acesta a tratat acolo, la Budapesta, cu oamenii de rînd ai cimitirului, spunînd că mortul (Eftimie Murgu, n.n., C.V.) este un oarecare om simplu, unchi al său sau bunic, i-a plătit pe aceştia (i-a mituit, n.n., C.V.) şi a pus oasele într-un coşciug mic, de copil ; cu alte cuvinte, Al. Vasile l-a furat pe Murgu şi l-a adus la Lugoj, unde au urmat festivităţile^{18,19}. Învăluite în tricoul românesc, osemintele revoluţionarului de la 1848 au fost aduse în „Țara Banatului“ şi aşezate în preajma Dealului Viilor, la locul denumit Balta Lată, supranumit după aceea Cîmpul Libertăţii, unde bănăţenii l-au ales, înainte, să le fie MARE CAPITAN, spre a-i scoate din întuneric la lumină şi din robie la libertate. La 1848, bănăţenii l-au tras în landou, dovedind profunda adoraţie pe care o aveau pentru el ; acum, la 1932, urmaşii celor de atunci l-au purtat pe umeri şi braţe, cîntînd un imn închinat lui prin grija compozitorului local, Ion Vidu, dirijorul Coralei Lugojului.

Se spune că, la Budapesta, guvernul maghiar ar fi deschis o anchetă asupra împrejurărilor în care a fost „furat“ Eftimie Murgu de către români, nimeni acolo nemandorînd vreodată ca, în România şi nici într-un alt loc, să se ştie despre existenţa mormîntului pestan !

Dar, aşa cum am mai spus, ofrande şi recunoştinţă pentru Eftimie Murgu au început să fie aduse îndată după anul 1920. Aşa, de exemplu, în Bozovici, judeţul Caraş-Severin, o comună mai răsărită din Valea Almăjului, de unde se trăgea EROUL, a luat fiinţă o Şcoală de arte şi meserii denumită, simbolic, „EFTIMIE MURGU“²⁰. I s-au ridicat monumente în diverse locuri din Banat.

Despre unul dintre aceste monumente, ridicat de asemenea în Bozovici, vrem să vorbim mai extins acum şi aici ! De el se leagă anumite fapte şi întîmplări care, poate, mai tîrziu, vor deveni elemente de istorie naţională, cîteva din acestea nefiind cunoscute suficient sau, probabil, deloc.

În data de 25 februarie 1928, la Bozovici, are loc o şedinţă a Reuniunii sau, mai bine zis, a Casinei Române „Traian Doda“. Prezidează intelectualul local Iancu Conciatu : „(...) În cuvinte bine simţite, ne vorbeşte de înaintaşi, de românii cei mari, de revoluţionarii din 1848 şi, între ei, numără şi pe Eftimie Murgu. Tot d-sa dă ideea ridicării unui monument marelui mucenic şi luptător şi, pătrunşi de importanţa faptului, sîntem de unanimă părere, vedem chiar ceva necesar în ridicarea unui monument în comuna Bozovici...“²¹. Se formează un comitet de iniţiativă format din : Iancu Conciatu, preşedinte, Ion Cucu (directorul Şcolii de arte şi meserii), secretar ; ca membri, D. Manciu, căpitan în rezervă (prim-pretor), Gr. Dabişa (judecător), Ilie Ruva (directorul Băncii Almăjului şi dirijorul corului), Matei Manolescu (directorul gimnaziului), Gh. Mihailovici, Mihail Suveţi şi Simion Lazăr (învăţători), N. Bihoi şi Romulus Novacovici (preoţi), P. Iliescu şi A. Pungilă (avocaţi), dr. Aurel Drăgan (medic), Ilie Murgu (secretarul gimnaziului) şi Iulian Belcescu (tăran din localitate).

Îndată după şedinţă, comitetul de iniţiativă face cunoscută hotărîrea, o popularizează prin diverse forme şi procedee, iar mai apoi lansează liste de subscripţii. Se tipăresc „fluturaşi“ pe cartonaşe, reprezentînd figura

lui Murgu, vînduți în scopul adunării de sume bănești pentru monument. Dispunem de două modele (probabil să fi fost mai multe, dar, din cîte am aflat noi, doar acestea două ar fi fost puse în vînzare); unul dintre ele este tipărit pe hîrtie de calitate inferioară (carton) și are dimensiunile $7,8 \times 11,2$ cm, sub portretul oval al revoluționarului aflîndu-se scris: EFTIMIE MURGU, 1805—1870, Învățățul și precursorul mișcării de democrație și unitate națională la români. Conducătorul bănățenilor în adunarea de la 1848 de pe Cîmpia Libertății de la Lugoj“. Celălalt cartonaș, cu hîrtie de calitate mai bună, reprezintă de asemenea figura lui Murgu, în cadru ovoidal, la o dimensiune mai mare, raportată la dimensiunile cartonașului însuși, care sînt de 9×15 cm, de formatul unei cărți poștale; textul este același (noi posedăm un exemplar din care partea de jos, cea cu textul, este îndepărtată, pentru ca ilustrata să poată încăpea într-un album). Pe verso-ul „fluturașului“ se află următoarele mențiuni: „ROMANIA, CARTA POSTALA Se vînd sub controlul Comitetului școlar al școlii de Arte și Meserii „Eftimie Murgu“ din Bozovici, jud. Caraș-Severin, cu aprobarea Onor. Minist. Sănătății, As. Soc. No. 37593 din 16 Oct. 1925 pentru mărirea fondului de construcție. Chromo-zincografia E. Marvan“. Fiecare cartonaș, tipărit în baza unei aprobări general valabile atunci cînd era vorba despre vreo construcție ori despre vreun așezămînt cultural-social, purta viza pretorului: „Văzut, ss. Indescifrabil, pretor“, precum și sigiliul mare al preturii pe raza căreia se afla localitatea în care se făcea construcția respectivă, Bozovici. Cînd s-a constatat că situația construirii monumentului are sorți de reușită, s-a luat legătura cu sculptorul O. Han, care trebuia să realizeze sculptura, precum și cu profesorul universitar G. Bogdan-Duică, care urma să întocmească o lucrare științifică despre Eftimie Murgu. După un an și două luni de la ședința mai sus descrisă, are loc, tot la Bozovici, marea manifestare cunoscută local sub denumirea de „Serbările Murgu“, prilejuită de dezvelirea monumentului, despre care notăm cîteva detalii: se compune din soclu și bust; bustul e înalt de 1,40 m, e așezat pe un soclu de marmoră albă înalt de 2,10 m, lat de 0,60 m și „Jung“ de 0,65 m; de jur împrejurul monumentului se afla un gard de metal, fixat pe 8 stîlpi de granit (cîte 3 în față și în spate, iar la mijloc încă 2, așezați în așa fel, încît ori de unde s-ar privi, ar fi văzuți în prim plan 3 stîlpi); pe soclu, în partea superioară, se află scris „EFTIMIE MURGU 1805—1870“. Monumentul a fost așezat „la drum“, în fața fostei cazărmi grănicerești, unde se găsea la data respectivă Palatul Cultural și Școala de arte și meserii „Eftimie Murgu“. Astăzi, cazarma de odinioară nu mai există; clădirea a fost demolată, iar monumentul a fost strămutat într-un loc, se zice, mai deschis, mai potrivit.

„Serbările Murgu“, cum le-au denumit oamenii locurilor, au decurs pe baza unei „programe“ stabilite încă la data de 28 aprilie 1929, monumentul fiind cel dintîi ridicat lui în Banat, cu prilejul împlinirii a 10 ani de la Conferința din Paris, ce a consfințit Unirea Banatului cu România, prin Tratatul de la Trianon (1919). Acțiunea a devenit, de aceea, un motiv de mîndrie binemeritată a tuturor bănățenilor din Valea Almăjului²². Cele mai importante momente ale „Serbărilor“ erau primirea înalților oaspeți, la primul arc de triumf; slujba religioasă; solemnitățile dezvelirii monumentului; emularea de coruri și fanfare sub auspiciile „Asociației Corurilor și Fanfarelor din Banat“; congresul despărțămintelor din Banat ASTRA etc. În cadrul acestor momente s-au distins: dezvelirea monumentului pe fundalul muzical al „Imnului Eftimie Murgu“, cîntat de coruri în masă, dirigent Ion Vidu; semnarea actului comemorativ; emularea mu-

zical-artistică, la care au participat multe coruri și fanfare ²³, cuvîntul de la congres, rostit de președintele ASTRA, Vasile Goldiș, organizarea ASTREI BĂNĂȚENE și, mai ales, conferința profesorului universitar, G. Bogdan-Duică, președintele secțiilor literare și științifice ale ASTREI, care a vorbit despre „Viața lui Eftimie Murgu“ ²⁴. Despre acțiunea 1928—1929 din Bozovici, cineva avea să spună, în anul 1947, cînd au început, la Lugoj, pregătirile în vederea „Centenarului revoluției de la 1848“, următoarele : „(...) Comitetul de inițiativă din Almăj îi ridică apoi în 1929 un monument la Bozovici, care este cel dintîi monument în Banat și are meritul de a fi ridicat nu din banii publici, ci din daniile poporului. Odată cu marea manifestare de la Bozovici, despre care se păstrează pînă astăzi un film, izgoditorul trecutului, profesorul și academicianul de la Cluj, Gh. Bogdan-Duică, dă la iveală un studiu cuprinzător despre Eftimie Murgu“ ²⁵.

EFTIMIE MURGU a fost un precursor bănățean al democrației românești. A fost un adevărat dascăl. A fost un mare om politic. A fost un jurist de valoare internațională. A fost un prodigios publicist științific. A fost un pionier important pentru libertate și dreptate socială, în cadrul revoluției burghezo-democratice de la 1848, care „(...) a constituit un moment crucial în trecerea României de la feudalism la capitalism. A dat un puternic impuls creșterii conștiinței de sine a poporului român. A exprimat hotărîrea de a făuri unitatea națională în cadrul frontierelor unuia și aceluiași stat, de a înainta neabătut pe drumul progresului și democrației“ ²⁶.

- ¹ Miron Constantinescu, Constantin Daicoviciu, Ștefan Pascu, *Istoria României — compendiu* —, Editura didactică și pedagogică, București, 1969, p. 323.
- ² „Catalogul” ne-a fost pus la dispoziție de către văduva lui Iancu Conciatu, astăzi Aurica, colonel (r.) Marinescu, din Timișoara, str. Tulnicului, bloc T 1, et. II, ap. 12. El are un preambol-invitație : „(...) pentru a vă putea preda documentele cuprinse în următorul catalog...”, după care se enumeră documentele, respectându-se cronologia emiterii lor ; denumindu-se titlul, persoanele care îl emit sau semnează ; menționându-se dacă este sau nu original și limba în care e scris, dimensiunile, linia ; dacă are sau nu și ce fel de sigiliu, diametrul acestuia etc. de unde părerea noastră că I. Conciatu a cunoscut și respectat metodologia arhivistică a vremii sale. Catalogul este dactilografiat, noi având exemplarul al II-lea. Se încheie cu un salut caracteristic anilor '50, Trăiască Republica Populară Română ! și este semnat cu cerneală de către donator, nu însă înainte de formula reverențioasă „Primiți, vă rog, asigurarea deosebitelor mele considerațiuni” ! Documentele au fost primite de I. Conciatu de la o nepoată de-a lui Eftimie Murgu, din Rudăria, la care ele s-au păstrat pînă prin anii 1925—26 ; Aurica Marinescu ne declară că actele în discuție au fost duse de către Conciatu la Cluj, în decembrie 1951, cînd, împreună, au plecat acolo, la niște rudeni. Atunci au fost predate.
- ³ Documentul de la nr. 2 din catalog : „1830 August 21 Certificat școlar de la Facultatea Juridică din Pesta. Anii școlari 1827—28, 1828—29, și 1829—30. Semnează vicedirectorul, decarul (probabil, decanul, n.n., C. V.) și profesorii. Orig. Latin, hîrtie 23/37, linia 37. Sig. aplicat 5,6”.
- ⁴ Ion Cucu-Bănățeanu, *Note biografice*, în *Calendarul Banatului*, 1948, 1848—1948, închinat democratului înaintemergător Eftimie Murgu, cu prilejul împlinirii unui veac de la revoluția bănățenilor, Editura Curierul Banatului, Timișoara, 1948, pag. 59.
- ⁵ Documentul de la nr. 3 din catalog : „1832 Martie 31. Certificat școlar de la Facultatea de filozofie din Pesta de absolvire a anului II. Semnează directorul și profesorii. Orig. Latin, Hîrtie 24/38, linia 34. Sig. aplicat 5,8”.
- ⁶ Documentul de la nr. 4 din catalog : „1832 Aprilie 1. Certificat școlar eliberat de Facultatea de filozofie din Seghedin de frecventarea școlii în anul școlar 1828. Semnează directorul și profesorii. Orig. Latin, hîrtie 23,5×27,5, linia 33. Sig. aplicat 5”.
- ⁷ Documentul de la nr. 6 din catalog : „1833 Iulie 28. Aprobarea numirii lui Eftimie Murgu ca profesor de filozofie și drept al naturii la Academia din Iași. Semnează Veniamin, Mitropolitul Moldovei, G. Asachi, referendar. Orig. Român, hîrtie 33/3×21, linia 18”.
- ⁸ Gh. Cotoșman, *Eftimie Murgu și Banatul la 1848*, în *Calendarul Românului pe anul 1948*, Caransebeș, 1947, p. 90.
- ⁹ Documentul de la nr. 7 din catalog : „1834 Iulie 28. Diploma de doctor în drept, eliberată de Universitatea Maghiară din Pesta. Semnează I. Valaschi, I. Franc, P. Mitec. Orig. Latin, piele, 46/64, linia 59. Sig. alternat, 7,4”.
- ¹⁰ Documentul de la nr. 8 din catalog : „1834 Iulie 24. Diplomă prin care Eftimie Murgu este cooptat membru al colegiului Facultății Juridice din Pesta. Semnează lg. Franc, P. Mioșo, D. Borjiscachi, Orig. Latin piele, 66/47, linia 45. Sig. atîrnat liniei 6”.
- ¹¹ Documentul de la nr. 12 din catalog : „1835 Februarie 3. Diploma prin care Eftimie Murgu este ales și declarat membru de onoare al Societății de Medicină și al cercetărilor naturii din Iași. Semnează A. Balach, președinte etc. Orig. Latin, hîrtie 44/5×27, linia 19. Sig. imprimat”.
- ¹² Documentul de la nr. 10 din catalog : „1834 Decembrie 10. Actul D-lui Țării Moldovei, Mihail Grigoriu Sturza, prin care este însărcinat E. Murgu să alcătuiască limba moldovenească (credem, în limba română, n.n., C. V.) un așezămind cuprinzător de Dritul firesc privat. Orig. Român 34/21, linia 19. Sig. imprimat 3×2,7”.
- ¹³ Documentul de la nr. 11 din catalog : „1834. Scrisoare prin care E. Murgu este invitat la București pentru ocuparea vreunei catedre de legi, de filozofie sau alte învățături la Colegiu. Semnează P. Poienaru. Orig. Român, hîrtie 36×22, linia 17”.
- ¹⁴ Documentul de la nr. 14 din catalog : „1836 Mai 28. Actul prin care Mitropolia învățăturilor Publice din Principatul Moldovei primește demisia lui Eftimie Murgu din postul de profesor al filozofiei la Academie. Semnează Veniamin, Mitropolitul Moldovei etc. Orig. Român, 32/6×21/5, linia 17”.
- ¹⁵ Documentul de la nr. 15 din catalog : „1938 Decembrie 8. Scrisoare către domnitor, prin care Eftimie Murgu își înaintează repetat dimisia din slujba ce o ocupă la Stat. Orig. Român, hîrtie 39/5×25/5, linia 23/2”.

- ¹⁶ Gh. Cotoșman, *op. cit.*, p. 90.
- ¹⁷ Documentul nr. 18 din catalog : „1861 Aprilie 29. Proces verbal de alegerea de deputat dietal a lui E. Murgu în circumscripția electorală Moravița, jud. Timiș, în locul lui Gheorghe Mocsoni demisionat. Semnează Tormassy Kalman, vicepreședinte, și Vaizer Sandor. Orig. Maghiar, hîrtie 34×21, linia 18,2. Sig. personale aplicate“.
- ¹⁸ Inf. Elena Rusalin, 75 ani, Timișoara, Piața Aurel Vlaicu 3, ap. 2, chestionarea s-a făcut la data de 04.07.1980.
- ¹⁹ Inf. Eutimiu Lăpăduș, muzeograf la Muzeul Banatului Timișoara. El ne ajută să înțelegem mai bine sensul aducerii osemintelor lui Murgu la Lugoj, confirmă cele relatate de Elena Rusalin și precizează că în grupul inițiatorilor acțiunii respective s-a aflat și Corneliu-Dumitru Lupea, jurist la Lugoj.
- ²⁰ Inf. Liviu Smeu, profesor pensionar din Bozovici, jud. Caraș-Severin ; chestionarea s-a făcut la data de 10.02.1981.
- ²¹ Ion Cucu-Bănățeanu, *Un monument lui Eftimie Murgu*, în *Curierul Banatului*, anul V, nr. 1, Număr comemorativ, Revistă culturală, Bozovici, 28.IV.1929, director Iancu Conciatu, pp. 24—25.
- ²² Scrisoarea profesorului Liviu Smeu din Bozovici, datată 6 februarie 1981, răspuns la cererea noastră de a ne acorda sprijin pentru problema „Serbările Murgu, 1929“.
- ²³ Au fost în competiție corurile din Bozovici, Anina, Cacova, Iablașița, Mercina, Oravița, Prilipeț, Dalboșeț și fanfarele din Vrani, Mircovăț, Prilipeț, Bozovici. Juriul a fost format din Ion Vidu, Iosif Velceanu, Nicolae Lighezan și I. Cucu.
- ²⁴ *Programa Serbărilor din Bozovici, la 28.IV.1929*, în *Curierul Banatului*, loc. citat.
- ²⁵ Cronicar. *Dezgroparea trecutului bănățean — o scurtă dare de seamă*, în *Calendarul Banatului*, 1948, menționat la nota 4, p. 32.
- ²⁶ Programul P.C.R. de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, Editura politică, București, 1975, p. 32.